

Олена ЯНИЦЬКА,

orcid.org/0000-0002-6252-0218

викладач кафедри практики німецької та французької мов

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) *olena.ianytska@ukr.net*

ФРАЗЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА КОНЦЕПТУ «ВІРА» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВ)

У статті аналізуються фразеологічні одиниці англійської, української, французької мов, що номінують концепт «ВІРА». Фразеологічні одиниці проаналізовано з метою виявлення особливостей концепту «ВІРА» в англійській, українській та французькій лінгвокультурах. З'ясовано, що для носіїв досліджуваних мов «ВІРА» є базовою філософсько-релігійною категорією буття. Визначено, що в англійських, французьких та українських фразеологічних одиницях, які номінують концепт «ВІРА», вирізняються фразеологічні одиниці, які виражають істину, правду, совість, упевненість. Концептуалізація – ключове поняття в описі пізнавальної діяльності людини. Процес концептуалізації спрямований на осмислення й формування тієї або іншої інформації про навколишню дійсність. Концепт репрезентується фразеологічними одиницями. До основних ознак концепту відносяться: оперативність, відображення змісту людської діяльності, гнучкість і рухливість. Вивчення фразеології як відображення менталітету певного етносу має величезне значення, оскільки виступає найважливішим засобом концептуального розчленовування й пізнання світу. У прислів'ях і приказках, які виступають частиною культурно-історичної спадщини, відбивається ціннісна картина світу етносу, містяться знання про культурний світ людини. Фразеологізм, виступаючи частиною мовної картини світу, стає етноспецифічним зведенням законів цього народу, відображає національні особливості ментально-моральної сфери. Мовна картина світу – складник концептуальної картини світу і містить, крім знань про мову, інформацію, яка доповнює зміст концептуальної картини світу за допомогою мовних засобів. Фразеологічна картина світу (ФКС) є частиною мовної картини світу, що склалася в носіїв мови. Під ФКС в сучасних дослідженнях розуміється частина цілісної наївної мовної картини світу, описаної засобами фразеології, в якій кожна ФО є елементом суворой системи і виконує певні функції в описі реалій навколишньої дійсності.

Ключові слова: концепт «ВІРА», лінгвокультурна специфіка, фразеологічна одиниця, мовна картина світу, етнокультурна відмінність, ментальні особливості.

Olena IANYTSKA,

orcid.org/0000-0002-6252-0218

Teacher at the Department of Practice of German and French languages

Rivne State University for the Humanities

(Rivne, Ukraine) *olena.ianytska@ukr.net*

PHRASEOLOGICAL COMPONENT OF THE CONCEPT FAITH (IN ENGLISH, UKRAINIAN AND FRENCH LANGUAGES)

The article analyzes phraseological units of English, Ukrainian, French languages that nominate concept FAITH. Phraseological units were analyzed to identify features of concept FAITH in English, Ukrainian, and French linguistic cultures. It has been found out that for the speakers of the analyzed languages FAITH is the basic philosophical and religious category of existence. We can find phraseological units that express truth, trust, conscience, confidence in English, French and Ukrainian phraseological units that nominate concept FAITH.

Conceptualization is a key concept in describing human cognitive activity. The process of conceptualization aims at comprehending and generating one or another information about the surrounding reality. The concept is represented by phraseological units. The main features of the concept include: promptness, reflection of the content of human activity, flexibility and mobility. The study of phraseology as a reflection of the mentality of a particular ethnic group is of great importance. It is the most important means of conceptual dismemberment and cognition of the world. Proverbs and sayings, which are part of the cultural and historical heritage, reflect the valuable picture of the world of ethnicity, contain knowledge about the cultural world of human beings. Phraseology, acting as part of linguistic picture of the world, becomes an ethno-specific summary of the laws of this people, the national features of the mental and moral sphere. Linguistic picture of the world is an integral part of the conceptual picture of the world and contains, in addition to knowledge of language, information that complements the content of the conceptual picture of the world using linguistic means.

Phraseological picture of the world (FPW) is a part of linguistic picture of the world, formed by native speakers. In modern research, FPW is understood as a part of a holistic naive linguistic picture of the world, described by the means of phraseology, in which each unit is an element of a rigorous system and performs certain functions in describing the realities of the surrounding world.

Key words: concept FAITH, linguistic and cultural specificity, phraseological unit, linguistic picture of the world, ethnocultural difference, mental features.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві фразеологія займає надзвичайно важливе значення, особливо під кутом зору лінгвістичного та культурологічного аналізу. Стаття присвячена дослідженню фразеологічної вербалізації концепту «ВІРА» (на матеріалі англійської, української та французької мов) для реконструкції фразеологічного складу концепту. Актуалізація конструкції свідомості відбувається через систему мови. Одиниці фразеологічного рівня мови, які вербалізують концепт, відрізняються від інших мовних знаків образністю, національним колоритом. У них яскраво виявляється національне сприйняття мовної картини світу, віддзеркалення характерних особливостей культури й побуту, народних звичаїв, історичного минулого (Голубовська, 2004).

Аналіз досліджень. Описом фразеологічних одиниць, їх порівнянням та аналізом займається значна кількість учених. Об'єктивізацію концепту фразеологічними одиницями І. Голубовська та І. Корольов називають одним із основних принципів його визначення (Голубовська, Корольов, 2011) Через фразеологічну репрезентацію простежується культурне напрацювання і значущість концепту. Фразеологічні номінації розширюють та доповнюють концептуальний зміст. Фразеологічну та паремійну актуалізацію концептів досліджували також О. В. Дуденко, О. О. Селіванова, О. О. Близнюк, Ж. В. Краснобаєва-Чорна, Т. М. Рудюк, С. Н. Денисенко, А. П. Бабушкін, І. Г. Вржнова, А. М. Емірова, Л. В. Басова, К. А. Жуков, А. В. Свиридова, Л. Г. Золотих, М. Ф. Алефіренко, І. С. Блінова, О. М. Шевченко, К. С. Волошина, Г. Р. Малиновська та інші.

Мета статті – описати фразеологічну репрезентацію концепту «ВІРА» (на матеріалі англійської, української та французької мов), проаналізувати структуру фразеологізмів, які об'єктивують концепт «ВІРА» в англійській, українській та французькій мовах.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки важливим є вивчення ролі мови в побудові національно-культурної картини світу. Мова виступає сполучною ланкою між внутрішнім світом людини і зовнішнім світом: людина, сприймаючи у процесі діяльності світ, фіксує в мові результати свого пізнання. Сукупність знань людини про світ, зафіксованих у мовній формі, є мовною картиною світу (Сосюр, 1998). Мовна картина світу є складеною історично у свідомості мовного колективу і відбитою в мові сукупністю уявлень про світ, певний спосіб концептуалізації дій-

сності. Спосіб концептуалізації дійсності, властивий цій мові, частково універсальний, частково національно специфічний, оскільки носії різних мов можуть бачити світ трохи по-різному, через призму своїх мов, що обумовлено відмінностями історії, географії, особливостями життя цих народів. Найяскравіше мовна картина світу відбивається в ідіоматиці мови. Природа значення одиниці фразеологізму тісно пов'язана з фоновими знаннями носія мови, із практичним досвідом особи, з культурно-історичними традиціями народу. Дослідження фонду фразеологізмів декількох мов в порівняльному аспекті дозволяє отримати достовірну інформацію про відношення до того або іншого факту дійсності у представників різних лінгвокультур.

Матеріалом для дослідження послужили дані різних словників фразеологізмів та ідіом, що містять інформацію про фразеологічний склад мови, дані словників синонімів та мовних корпусів. Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувалися різні методи: метод фразеологічної ідентифікації та фразеологічного опису, метод компонентного аналізу, що дозволяє виділити інтегральні й диференційні семантичні ознаки у структурі фразеологічного значення; лінгвокультурологічного аналізу для визначення культурних особливостей фразеологічних одиниць; описовий метод аналізу – для визначення семантико-змістових характеристик ідіом і їх класифікації. Фразеологія будь-якого народу відбиває його мовну картину світу: в національній ідіоматиці відклалися прадавні й сучасні уявлення народу про світ, про людину як найважливішу складову світу, адже вона є точкою відліку світу, певним його мірилом. Фонд фразеологізмів – одне із джерел підвищення виразних якостей мови. (Удовиченко, 1980) Фразеологізми відбивають еволюцію мови, типові риси лексико-граматичного ладу дають можливість коротко розповісти про явища дійсності, образно представити їх, виразити відношення мовця до цих явищ. Контрастивний аналіз фразеосистем різноструктурних мов може показати універсальні характеристики сприйняття й вербалізації певних фрагментів дійсності людиною, а на їх фоні – національно-специфічні риси. У різних мовах можна виділити схожі фразеологічні одиниці, адже в них відбивається побут й усі сторони життя кожного конкретного народу. Ми зустрічаємо схожі за змістом фразеологічні одиниці, їх семантика приблизно однакова, але в основу взяті повністю різні образи.

Релігійно-філософські концепти є важливим фрагментом як наукової, так і мовної картини світу.

Будучи одним із фундаментальних концептів, «ВІРА» є невід’ємним компонентом духовної культури. Концепт «ВІРА», незважаючи на всю свою універсальність, проявляє в різних мовах специфіку вербалізації, зумовлену властивою суб’єктивністю інтерпретації навколишньої дійсності, що представляє безперечний інтерес для лінгвістики.

Дослідження концепту «ВІРА» в англійській, французькій та українській лінгвокультурах є актуальним у зв’язку із зростаючим інтересом лінгвістів до феномену віри, а також до дослідження концепту віри. Концепт є базовим поняттям когнітивної лінгвістики, яка вивчає значення слова не лише з метою ідентифікації того, що означає, але й через здобуття наївних (буденних) знань про те, що означає, що реалізуються в метафорах і метонімії. (Chollet, Robert, 2008). У рамках нашого дослідження доцільно проаналізувати національну специфіку в контексті лінгвокультурологічного підходу, який вивчає концепт із позицій дослідження національної специфіки. Лінгвокультурологічний підхід дозволяє визначити концепти як ментальні утворення, які є такими, що зберігаються в пам’яті людини. Одна й та ж фраза в різних обставинах для різних носіїв мови може мати одне значення, але різні сенси. Відповідно до лінгвокультурологічного підходу, концепт – це вербалізований культурний смисл, який виступає лінгвокультурним концептом (лінгвоконцептом) – семантичною одиницею мови культури, відмінною ознакою якої є етнокультурна відміченість. (Skandera, 2007)

«ВІРА» відноситься до загальнолюдських феноменів. Концепт «ВІРА» має національні ментальні особливості в кожній культурі. Маючи свої принципи розчленовування зовнішнього світу, кожен народ має свій погляд на дійсність, що оточує його (Авксентьев, 1988). Особливості концепту «ВІРА» в англійській, французькій та українській лінгвокультурах дозволяє виявити аналіз одиниць фразеологізмів.

Матеріалами для аналізу нами були вибрані фразеологічні одиниці, які мають у своєму складі компонент «ВІРА». «ВІРА» в людському суспільстві існує у вигляді тих чи інших віровчень (релігій, світоглядів, ідеологій, концепцій). «ВІРА» – це один із способів бачення буття, а отже, істини. «ВІРА» в багатьох випадках протиставляється знанню, яке базується на всебічному вивченні та поясненні проявів буття. Дослідження фразеологічних словників французької, англійської та української мов показує, що в даних мовах є певний набір сталих виразів, семантика яких фіксує яскраві образні уявлення про об’єкти навколишньої дійсності.

В англійській мові концепт «ВІРА» представлений достатньо широко. На основі корпусного аналізу частоти вживання, аналізу словників синонімів, фразеологізмів нами було виявлено чотири одиниці ядерних лексем: “AITH”, “BELIEF”, “TRUST”, “CONFIDENCE”:

1) «ВІРА» – сліпа: to pin one’s faith on /to/ smth., to place one’s faith in smth.;

2) віру можна прийняти, підірвати, сколихнути, втратити: to shake smb.’s faith; to shatter smb.’s faith ; (to get) on faith; have faith in something; lose faith in something; on the faith of your advice;

3) «ВІРА» – поняття, яке широко застосовується у політиці: political faith; to keep one’s faith; to break one’s faith – відступити від своїх поглядів; діяти у політиці можна чесно і віроломно in good faith – а) чесно; б) по добрій волі; in bad faith – віроломно, підступно confidence in the government – довіра уряду(владі); a vote of confidence – *нарл.* вотум довіри;

4) «ВІРА» – обіцянка, порука, яку можна дотримуватись, порушити: to give {to pledge, to plight} one’s faith; to keep (one’s) faith; to break {to violate} faith-; in faith whereof the undersigned plenipotentiaries;

5) «ВІРА» – честь : upon /by/ my faith!, in faith;

6) переконання; розуміння : a man of strong believes – wrong belief; it is my belief that;

7) «ВІРА» – це до «ВІРИ», яку можна вселяти, завоювати, мати : to have /to put, to repose/ one’s trust in smb., smth.; to inspire a certain trust;

8) борг, обов’язок; відповідальність: breach of trust; to regard smth. as a sacred trust; to fulfil one’s trust ; to fail in one’s trust, to violate one’s trust; to desert his trust;

9) надія та джерело надії: to put trust in the future – ; to be a sole trust ~ –;

10) юридичне значення: довірча власність або майно, увірене піклуванню; управління майном довірчим власником; опіка: cestui que trust; in trust; to commit smth to smb.’s trust, to leave smth in the trust of smb; to hold the property in trust for someone; the property is not somebody’s; it is a trust;

11) фінансове значення, кредит: credit, financial trust

У французькій мові можна виділити високу кількісну наповненість концепту «ВІРА». Ми виявили 4 одиниці ядерних лексем: “LA FOI”, “LA CROYANCE”, “LA CONFIANCE”, “LA CONSCIENCE”.

Foi n.f. , foutu comme l’as de foi que –être foutu comme l’as de pique

1) різні типи віри: foi punique віроломство (*лат.* punica fides) foi de bohème ; la foi du charbonnier; foi de Saint Thomas;

2) сила віри: *foi qui soulève les montagnes* «ВІРА», яка рухає гори, сильна «ВІРА» в справедливість своєї справи (*библ.*) *la foi transporte les montagnes*;

3) правда, щирість, правдивість, щирість, прямотушність, чесність, сумлінність: *de bonne foi* (de *bonne foi* {*тж.* en toute *bonne foi*}); *surprendre la bonne foi de*; *mauvaise foi*; *de mauvaise foi*; *devenir de mauvaise foi*; *en foi de quoi*.

4) «ВІРА» – це сором: *sans foi ni loi* ; *n'avoir ni foi ni loi*;

5) «ВІРА» – це клятва: *sous la foi du serment*; *sur la foi de*; *foi et hommage* ; *sur la foi d'un vieux cliché*;

6) прийняти віру, дати слово: *accorder foi à ...* (*accorder* {или *ajouter*} *foi à ...*); *confesser sa foi* ; *donner sa foi* дати слово; *être de foi*; *faire foi*; *se faire une foi*; *jurer sa foi* уст. (*jurer* (*sur*) *sa foi*); *s'en remettre à la foi de qn.*;

7) «ВІРА» – це совість, душа, сумління: *débat intérieur* (*débat intérieur* {или *de conscience*}); *descendre dans sa conscience* – *descendre en soi-même* (*descendre en soi-même* {*тж.* *descendre dans sa conscience*}); *avoir la conscience tranquille* – *avoir l'esprit tranquille* (*avoir l'esprit* {*тж.* *la conscience*} *tranquille*); *au for de la conscience* – *dans son for intérieur* (*dans* {или *en*} *son for intérieur* {или *au for de la conscience*});

8) «ВІРА» – це совість: *mariage de conscience*; *objection de conscience*; *prise de conscience*; *scrupule de conscience*; *en sûreté de conscience*; *le tribunal de la conscience*.

В українській мові фразеологічний концепт не представлений широко, лише двома лексемами: «ВІРА» та до «ВІРА».

Віра

І -и, ж.

1) Упевненість у чомусь, у здійсненні чогось-небудь. || у кого. Впевненість у позитивних якостях кого-небудь, у правильності, розумності чиясь поведінки.

2) Те саме, що Віри не йметься кому – не віриться комусь.

Жити на віру – бути одруженим без офіційного оформлення шлюбу.

Приймати на віру – вірити у що-небудь без доказів.

3) рел. Визнання існування Бога, переконання в реальному існуванні чогось надприродного. || Те або інше релігійне вчення, віровизнання.

II виг. У мові моряків, будівельників і т. ін. – команда під час вантажних робіт, що означає: «піднімай!», «вгору!»; прот. майна.

III -и, ж. У Давній Русі – грошовий штраф на користь князя за вбивство вільної людини.

Довір'я я, с. Ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність, щирість і таке інше.

До «ВІРА» -и, ж. Те саме, що довір'я.

Довіряти -яю, -яєш, недок., довірити, -рю, -риш, док.

1) неперех., кому, чому. Вірити кому-, чому-небудь, покладатися на кого-, що-небудь.

2) перех. Виявляти довір'я, доручати, передавати кому-небудь когось, щось.

3) перех. Ділитися з ким-небудь своїми думками, таємницями і таке інше.

Отже, в концепті «ВІРА» у французькій, англійській та українській лінгвосистемах закладена певна система загальнолюдських і національно-визначених цінностей, що дозволяє розглядати його як базовий компонент національної картини світу цих мов. У фразеологічних одиницях французької та англійської мов можемо прослідкувати вираз, який має значення віроломства, підступності, зрадництва, порушення клятви. Узагалі прослідковується діаметрально протилежні значення у фразеологічних одиницях. У французькій мові концепт «ВІРА» вербалізується також через поняття совісті, почуття морального обов'язку. Це також пов'язано з поняттями внутрішнього світу особистості, потребою врівноважити свій духовний світ і бути автономною особистістю. Людина сама судить свої вчинки, оцінює їх, дає поради, виховує себе. Усередині кожної людини є совість, могутня сила. Фразеологізми можуть виконувати роль еталонів, стереотипів культурно-національного світобачення або вказувати на їх символічний характер. У цій якості вони виступають як мовні експоненти (носії) культурних знаків.

Висновки. Концепти, які стоять за фразеологічними утвореннями, не відрізняються від концептів, об'єктивованих словом, оскільки фразеологічні утворення з їх тенденцією формування єдиного поняття (концепту) реалізується у вигляді тих же когнітивних структур, що й лексеми. Отже, фразеологічні (за способом їх вербалізації) концепти можна досліджувати також як і лексичні. У мові відбилася властивість мислення людини, яка живе у природному й соціальному середовищі, переносити на свій внутрішній світ і його антропоморфні об'єкти, і біоморфні, і предметні характеристики. Здатність людини співвідносити явища з різних областей, виділяючи в них загальні ознаки, становить основу наявних у кожній культурі системи кодів.

Дослідження концепту «ВІРА» в англійській, французькій та українській мовах – це черговий крок до розгадки феномена національного характеру, розширення уявлень про мовну картину світу, розуміння специфіки іноземної культури, яка входить у розряд пріоритетів у сучасному глобалізованому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія. Харків : Вища школа, 1988. 134 с.
2. Голубовська І. О., Корольов І. Р. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 223 с.
3. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 284 с.
4. Демська-Кульчицька О. М. Фразеологія. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 76 с.
5. Сосюр Фердінан де. Курс загальної лінгвістики / пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. Київ : Основи, 1998. 324 с.
6. Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних учень. Київ : «Вища школа», 1980. 217 с.
7. Biber Douglas, Reppen Randi (Editors). The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics. Cambridge University Press, 2015. 639 p.
8. Chollet I., Robert J.-M. Les Expressions Idiomatiques. Paris : CLE International, 2008. 113 p.
9. Gourmont Rémy de. Esthétique de la langue française. Paris : Société de mercure, 1899. 340 p.
10. Granger Sylviane, Meunier Fanny (Editors). Phraseology: An interdisciplinary perspective. John Benjamins, 2008. 422 p.
11. Gulland Daphne, Hinds-Howell David. The Penguin Dictionary of English Idioms. 2nd edition. London: Penguin Books, 1994. 305 с.
12. Skandera Paul (Editor). Phraseology and Culture in English. Mouton de Gruyter, 2007. 511 p.

REFERENCES

1. Avksentiyev L. G. Suchasna ukrainska mova. Fraseologia [Contemporary Ukrainian language. Phraseology] Harkiv : Vyscha schkola, 1988. 134p.
2. Golubovska I. O., Korolov I.P. Aktualni problemy suchasnoi lingvistyky [Actual problems of contemporary linguistics]. Kyiv: Publishing and Printing Center “Kiyv University”, 2011. 223 p.
3. Golubovska I.O. Etnichny osoblyvosti movnyh kartyn svity [Ethnic features of linguistic pictures of the world]. Kyiv: Logos, 2004. 284 p.
4. Demska – Kulchyzka O.M. Fraseologiia [Phraseology]. Kyiv: Publishing House “Kyiv-Mohyla Academy”, 2006. 76 p.
5. Sossure Ferdinand de. Kurs zagalnoi lingvistyky [General Linguistics Course]. Pereklad z fr. A. Korniychuk, K. Tyschenko. Kyiv : Osnovy, 1998. 324 p.
6. Udovychenko G.M. Zagalne movoznavstvo. Istoriia linivistychnyh uchen. [General linguistics. History of linguistic students]. Kyiv : “Vyscha schkola” , 1980. 217 с.
7. Biber Douglas, Reppen Randi (Editors). The Cambridge Handbook of English Corpus Linguistics. Cambridge University Press, 2015. 639 p.
8. Chollet I., Robert J.-M. Les Expressions Idiomatiques. Paris : CLE International, 2008. 113 p.
9. Gourmont Rémy de. Esthétique de la langue française. Paris : Société de mercure, 1899. 340 p.
10. Granger Sylviane, Meunier Fanny (Editors). Phraseology: An interdisciplinary perspective. John Benjamins, 2008. 422 p.
11. Gulland Daphne, Hinds-Howell David. The Penguin Dictionary of English Idioms. 2nd edition. London: Penguin Books, 1994. 305 с.
12. Skandera Paul (Editor). Phraseology and Culture in English. Mouton de Gruyter, 2007. 511 p.